
Twee vrije vrouwen

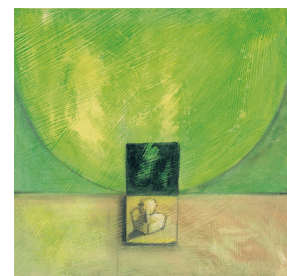
Maria Mazzarello en Angela Maccagno

Edna Mac Donald

Overgenomen uit: LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Salesianiteit uit Mornese. Maria Mazzarello & Don Bosco*, Oud-Heverlee, Don Boscovormingscentrum, 2004, p. 73 - 102.

Edna Mac Donald is een Australische zuster van Don Bosco. Deze tekst is een bewerking van het vijfde hoofdstuk van haar thesis voor het bekomen van de graad van Master in Education aan de University of South Australia. MAC DONALD, Edna Mary, *Moving beyond mother. An interpretation of the spirituality of Maria Domenica Mazzarello through a critical feminist analysis of her personal correspondence*, University of South Australia, 1998, p. 121-137. In dit hoofdstuk heeft ze het over Maria Mazzarello en Angela Maccagno (oprichtster van het 'Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt' waarvan Maria Mazzarello jarenlang deel uitmaakte). Zij toont aan hoe deze vrouwen erin slaagden om binnen de beperkingen van de cultuur in Kerk en maatschappij van hun tijd met flexibiliteit en creativiteit baanbrekend werk te verrichten en in grote mate de genderverschillen te overstijgen. Tevens blijkt hoe Maria Mazzarello vanuit haar persoon en beweging in de groep van de Dochters van de Onbevleete een eigen plaats innam.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

1. INLEIDING

Tijdens de negentiende eeuw volgde de spiritualiteit die in Mornese ontwikkeld werd de algemene trends van die periode. Het leven van de priesters draaide rond de communie en het sacrament van de biecht, de onderrichting van de jeugd in de catechismus, de morele opvoeding van de gelovigen en godsvruchtpraktijken zoals novenen, processies en zegeningen van mensen, huizen, dieren en velden. De zondagsmis was daarbij het belangrijkste. Het ontvangen van de heilige communie was zeldzaam, gereserveerd voor de paastijd en speciale gelegenheden met toelating van de parochiepriester. Biecht werd éénmaal per week gehoord, op zondag. Vrouwen biechtten in een biechtstoel met traliewerk, terwijl de sacristie voorbehouden was voor de mannen. De parochie van Mornese vierde het leven van de heiligen, in het bijzonder de H. Sylvester, de H. Rocco, de H. Carolus Borromeus, de H. Nicolaas van Tolentijn en de H. Antonius. Naast de parochiekerk was het platteland bezaaid met kapelletjes. Gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw richtte de parochie de Broederschappen op van de Aankondiging, het Heilig Sacrament, de Rozenkrans en een werk van barmhartigheid ten bate van de ouderlingen¹.

Maria Mazzarello nam een groot deel van de huishoudelijke taken op zich en werkte mee op het veld. Als vrouw en wegens haar sociale afkomst werd haar een opleiding ontzegd².

Hoewel Maria Mazzarello niet rechtstreeks geconfronteerd werd met de politieke onrust van het Risorgimento, voelde zij de weerslag ervan. De mannen in haar dorp werden opgeroepen voor de oorlog tegen Oostenrijk.

Op zeventienjarige leeftijd werd zij lid van het 'Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt'. De stichteres hiervan was Angela Maccagno (1832-1891)³. Dit lidmaatschap is van heel belangrijk geweest voor de spiritualiteit van Maria Mazzarello vermits zij bijna twintig van haar vierenzeventig jaar lid was van die organisatie alvorens medestichteres te worden van de congregatie van de Zusters van Don Bosco.

Angela Maccagno's voornaamste doel bij het stichten van dit genootschap was de geheime genootschappen van liberale inslag tegen te gaan die 'kwaad uitzaaiden'. In een van de eerste redacties van haar regel voor het genootschap schrijft Angela Maccagno:

'Op dezelfde manier als de boosdoeners door geheime genootschappen in de wereld het kwade verspreiden, de godsdienst afbreken en verenigd zijn in alle landen en steden, willen ook wij de geest van Jezus Christus verspreiden met geen andere kentekens dan

(1) Zie: POSSADA, M.E., *Storia e santità: influsso del teologo Giuseppe Frassinetti sulla spiritualità di S. Maria Mazzarello*, LAS, Roma, 1992, p. 45-48.

(2) MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, Vol. I, p. 25.

(3) Angela Maccagno, een inwonster van Mornese, werd de eerste basisschoolonderwijzeres in Mornese in 1858. Tevoren had don Pestarino haar naar Genua gestuurd om te studeren. Hij beval haar aan bij zijn vriend en theologische leidsman don Frassinetti. Don Frassinetti werd Angela Maccagno's geestelijke leider tot aan zijn dood in 1868. Zie: POSSADA, M.E., *Op. cit.*, p. 58.

de eenheid van hart, wil en geest, en dat beter dan wanneer we in één huis zouden samenleven. We trachten de heiliging van onze eigen ziel te bereiken en het welzijn van de zielen van de mensen...'⁴

Uit dit artikel van de regel blijkt dat Angela Maccagno afwist van het bestaan van geheime genootschappen die als doel hadden om de leer en de praktijk van de katholieke kerk te ondermijnen⁵.

In 1848 had het Italiaanse schiereiland net zijn eerste onafhankelijkheidsoorlog meegemaakt. De Staat had kerkelijke goederen in beslag genomen. Geheime genootschappen ontstonden tegen de Kerk en de godsdienst. Het is niet duidelijk wanneer en hoe Angela Maccagno van die genootschappen hoorde spreken. Waarschijnlijk vertelde don Frassinetti erover toen zij in Genua studeerde. Hijzelf stichtte en promoveerde talrijke katholieke genootschappen en geheime verenigingen, zowel voor leken als voor de clerus⁶. Het was de intentie van Angela Maccagno om 'God opnieuw binnen te brengen in de families en in de Staat'⁷.

2. ANGELA MACCAGNO'S GENOOTSCHAP: HAAR VISIE EN HAAR DOEL

Angela Maccagno's opzet was duidelijk: de vorming van een lekgroep van ongetrouwde vrouwen die geestelijk zuurdeeg zouden worden voor de massa. Het waren vrouwen die niet wilden of niet mochten intreden in klooster-congregaties of orden omdat zij bijvoorbeeld geen bruidsschat hadden. Angela Maccagno droomde ervan dat het genootschap '... zo mogelijk al de landen van de wereld zou insluiten'. Het genootschap week af van de institutionele en canonieke vormen van religieus leven. Die waren immers zo gestructureerd dat de leden zo weinig mogelijk door de wereld beïnvloed zouden worden, d.w.z. de leden 'werden van de wereld afgezonderd'. Tot het genootschap behoren dat Angela Maccagno voor ogen had, moest daarentegen zowel in de privé als in de publieke sfeer beleefd worden, thuis en in het atelier. Met de andere leden werd een band behouden als 'spirituele zuster'⁸.

Tegen de achtergrond van het heersende klerikalisme speelden bij de vorming van het genootschap twee aspecten mee.

(4) Zie: CAPETTI, G., (Ed.), *Cronistoria: Chronicles of the Institute of the Daughters of Mary Help of Christians*, Don Bosco Publications, New Rochelle, 1981, Vol. I, p. 321.

(5) Over het algemeen werden geheime genootschappen opgericht onder verschillende namen, met verschillende doeleinden en in verschillende gebieden om het katholieke geloof te verdedigen tegen politieke culturele en sociale aanvallen. In Angela Maccagno's tijd bestreden die genootschappen de liberale ideeën die door de Franse revolutie verspreid waren tegen het geloof en de godsdienstpraktijken.

(6) POSSADA, M.E., *Op. cit.*, p. 43.

(7) GIUDICI, M.P., *Una dona di ieri e di oggi: Santa Maria Domenica Mazzarello (1837-1881)*, Elle Di Ci, Torino, 1980, p. 36-37.

(8) Zie: *Cronistoria*, Vol. I, p. 319-321.

Eer Angela Maccagno de idee opvatte een genootschap op te richten, hielp zij don Pestarino reeds bij '...alles wat de jonge meisjes aanging' in het dorp⁹. De pastoor gaf A. Maccagno de vrije hand om in de parochie alle mogelijke initiatieven te nemen voor de vrouwen en de meisjes. Deze bekommernis lag aan de basis van het ontstaan van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. Don Frassinetti noteerde dat Angela Maccagno zelf in 1851 de idee lanceerde om een genootschap te vormen met enkele jonge vrouwen in het dorp en zelf de eerste redactie van een regel schreef¹⁰.

Het tweede aspect was dat om het even welk initiatief in die tijd de goedkeuring van de geestelijkheid nodig had. Creativiteit vooral van vrouwen, werd vaak met argwaan bekeken. De *Cronistoria* staven met bewijsstukken dat Angela Maccagno de toelating kreeg van don Pestarino om de regel op te stellen. Zodra die geschreven was, werd hij naar zijn vriend don Frassinetti gestuurd in Genua, omdat hij bekend was als stichter van godvruchtige verenigingen. Don Pestarino wou zijn opinie en zijn goedkeuring voor dit initiatief. Anderhalf jaar ging voorbij en men ontdekte dat don Frassinetti het eerste handschrift verloren had. Angela Maccagno stuurde een tweede. Don Frassinetti gaf twee redenen voor zijn in gebreke blijven. Hij had het uiterst druk met pastorale taken en hij betwijfelde of het initiatief zou slagen¹¹.

3. DE LEKENSPIRITUALITEIT VOLGENS ANGELA MACCAGNO

De spiritualiteit van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt kan afgeleid worden uit de regel. In de *Cronistoria* van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen vinden we het tweede ontwerp terug van de regel die Angela in 1853 aan don Frassinetti ter goedkeuring stuurde¹². Het bestaat uit twee delen, namelijk de speciale en de algemene doeleinden. De hele tekst bestaat uit acht artikels.

(9) *Cronistoria*, Vol. I, p. 53.

(10) FRASSINETTI, G., *Brevi cenni sulla Pia Unione delle Figlie da Santa Maria Immacolata*, (Nuovo Orsoline), Nuova edizione, Poliglotta Vaticana, 1912, p. 3.

(11) Zie: *Ibidem*, p. 4-8. Het was pas in 1855 dat de tweede kopie van de regel naar Angela Maccagno teruggestuurd werd. Toen had zij en vier andere vrouwen, onder wie Maria Mazzarello, de regel reeds enkele jaren onderhouden. Don Frassinetti gaf niet alleen zijn goedkeuring aan A. Maccagno's werk maar veranderde niets substantieels aan wat zij voorstelde. In 1854 verklaarde Pius IX het dogma van Maria's Onbevleete Ontvangenis. Angela meende dat het paste het genootschap te noemen naar deze gebeurtenis. In 1857 stelde don Pestarino de plaatselijke bisschop op de hoogte van het genootschap. Onder de indruk van de onderneming erkende hij in mei 1857 publiek het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt gedurende een religieuze plechtigheid in de parochiekerk. Volgens don Frassinetti startte er in 1856 een Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt in Genua en in 1862 had het zich verspreid in de provincies Ligurië, Piëmonte, Lombardije, Venetië, Mondena, Toscane en Romania en waarschijnlijk in andere delen van Italië'. De regel werd publiek bekend gemaakt in 1859. Don Frassinetti liet hem drukken als een appendix bij zijn werk *La monaca in casa*.

(12) *Cronistoria*, Vol. I, p. 319-322.

In het eerste deel uitte Angela Maccagno de wens dat al de leden ‘... zich met hart, geest en wil in Christus zouden verenigen, zich zouden onderwerpen aan het gezag van de spirituele directeur of biechtvader, en ... zich zouden laten beheersen door dezelfde geest voor hetzelfde doel’ (art. 1). De tijdelijke gelofte van kuisheid werd aangemoedigd evenals de gehoorzaamheid aan een geestelijke leider of een geestelijke zuster (art. 2). Terwijl ze thuis of in hun werk bleven, deelden ze toch alles gemeenschappelijk. Al het hierboven aangehaalde werd gedaan ‘...om goed te doen voor de glorie van God, en het welzijn en het nut van de naaste’ (art. 3). Bij het overlijden gingen alle activa naar het Genootschap. Wanneer men een plaatselijk genootschap ontbond, werden de goederen aan ‘... liefdadige werken, aan de kerk en de armen gegeven’ (art. 4). Wanneer een medelid door haar familieleden verlaten werd, mocht zij niet alleen leven maar moest zij opgenomen worden door een van de ‘zusters’ (art. 5).

De algemene doeleinden behandelden drie punten. Het eerste legde uit hoe men ‘God kon eren’. Het was gebaseerd op het geven van het goede voorbeeld, veelvuldige biecht en heilige communie; de devotie voor Jezus’ lijden en voor de Maagd Maria; het geven van raad aan jonge meisjes en moeders wanneer dit nodig bleek en zelfs aan ‘...jongens en mannen wanneer de gelegenheid zich voordeed’. Wanneer er spirituele laksheid heerste onder de gelovigen moesten de leden van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt volharden in hun steun aan het geloof zelfs ten koste van vervolging vanwege familie, vrienden en het gewone volk (art. 1).

Ten tweede, sociale afkomst mocht geen beletsel vormen voor een ongetrouwde vrouw om toe te treden tot het Godvruchtig Genootschap. Men was verplicht een proefperiode door te maken eer men officieel lid kon worden. Kandidaten moesten laten zien dat zij ‘... onthecht zijn aan de wereld en de eigen wil, relaties en alle wereldse genoegens en ideeën zodat de geest van Jezus Christus kan heersen’ (art. 2).

Ten slotte, bij hun inzet voor de dorpelingen moest men discreet blijven over zijn lidmaatschap van het Genootschap om ‘... verschil, jaloersheid of afgunst te voorkomen. De leden moesten het doel van het genootschap altijd voor ogen houden, namelijk ‘... God trouw te dienen,... als zusters in geest, hart en wil verenigd te zijn, maar in onze eigen huizen.’ Persoonlijke vriendschappen in de zin van vriendschappen met een of twee met uitsluiting van anderen moesten vermeden worden. Angela Maccagno verklaarde ‘Allen moeten samen het welzijn van allen beogen.’ In het oog van Jezus Christus werd iedereen als een gelijke beschouwd (art. 3).

Don Frassinetti herwerkte de artikelen uit het ontwerp van Angela Maccagno tot tien hoofdstukken zonder veel substantiële inhoudelijke veranderingen. De thema’s bleven dezelfde zelfs toen hij in het begin van de jaren zestig de regel herzag volgens de geest van de H. Angela Merici (1470/5-1540)¹³. Rond 1862-1863 schreef don Frassinetti een

(13) De indeling in hoofdstukken is als volgt. *Hoofdstuk 1: doel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt*: persoonlijke heiliging alsook die van de anderen; *Hoofdstuk 2: hoedanigheden van de leden*: alle opzettelijke zonden vermijden, de evangelische raden naleven; *Hoofdstuk 3: plichten van de leden*: lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid, bijzondere zorg voor de meisjes en de jonge vrouwen, het bevorderen van godsvruchtsoefeningen die reeds in elke stad of dorp in gebruik zijn; *Hoofdstuk 4: lidmaatschap*: leeftijd 15-25 jaar, ongetrouwde vrouwen, één jaar op proef, de candidate moet blijk geven van ernst, eerbaarheid, waarheidsliefde, gehoorzaamheid, godsvrucht, verlangen om de regel te onderhouden; *Hoofdstuk 5: de (vrouwelijke) overste*: de eerste keer door de vrouwen gekozen zonder eigenlijke stemming; daarna jaarlijkse verkiezingen, elk Genootschap

levensbeschrijving van Angela Merici, de stichteres van de Ursulinen. Hij ontdekte daarbij dat het haar oorspronkelijke bedoeling was seculiere gemeenschappen te stichten en niet zozeer een religieuze instelling zoals hij de Ursulinen in zijn tijd kende. Die compagnieën gesticht door Angela Merici onder de bescherming van de H. Ursula bestonden uit vrouwen die thuis woonden en een weg naar volmaaktheid probeerden te volgen. Don Frassinetti was getroffen door de overeenkomsten tussen die compagnieën en het Genootschap dat Angela Maccagno had gesticht. Hij verklaarde dat noch hij noch Angela Maccagno iets afwisten van de oorspronkelijke bedoeling van Angela Merici¹⁴.

Volgens de Cronistoria van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen paste don Frassinetti rond 1861 de regel aan waarbij hij gebruik maakte van sommige aspecten van Angela Merici's werken¹⁵. Het is niet duidelijk of hij Angela Maccagno raadpleegde met betrekking tot die veranderingen. Hij noemde het herwerkte document de 'Constituties van de Dochters van Maria Onbevlekt onder de bescherming van de H. Ursula en de H. Angela Merici'¹⁶. De leden van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt moesten Nieuwe Ursulinen genoemd worden. Dat was aanvankelijk meer op papier dan in werkelijkheid zo, ten minste in Mornese, vermits de leden van de groep zichzelf Dochters van Maria Onbevlekt bleven noemen of kortweg Dochters. Later werd de benaming Nieuwe Ursulinen meer van kracht.

Eenzijds sloot de spiritualiteit van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt aan bij de 19de-eeuwse spiritualiteit. Ze betoonde een sterk Loyolaanse dynamiek, d.w.z. zich inzetten voor de meerdere eer van God en het heil van de zielen. Haar ascese stelde op onderwerping aan de clerus, onthechting aan '... wereldse genoegens en ideeën', eerbaarheid, versterving, godsvruchtoefeningen en Mariale

moet ten minste vijf leden tellen; *Hoofdstuk 6: de directeur (priester)*: niet absoluut noodzakelijk voor elk genootschap, beraadslaagt met iedere groep in een gebedsruimte, moet niet aanwezig zijn op de wekelijkse vergaderingen, geeft alleen op publieke plaatsen (kerk of kapel) conferenties aan de groepen; *Hoofdstuk 7: vergaderingen*: ten minste éénmaal per week in het huis van een lid van het Godvruchtig Genootschap, niet meer dan tien leden per groep, op de vergaderingen mag stichtelijke literatuur gelezen en besproken worden, apostolaat wordt gepland in betrekking tot werken van barmhartigheid, een deel van de regel moet gelezen worden; *Hoofdstuk 8: wederzijdse hulp onder de leden*: de leden worden beschouwd als 'echte zusters', zorg voor degenen die ziek zijn, financieel fonds wordt gestart om degenen die in nood verkeren te helpen; *Hoofdstuk 9: levenswijze* (uurrooster voor dagelijkse of wekelijkse godsvruchtoefeningen): dagelijkse H. Mis, morgen- en avondgebeden, bezoek aan het H. Sacrament, rozenhoedje, geestelijke lezing, dagelijks gewetensonderzoek, vervulling van de dagelijkse plichten, wekelijkse biecht, elke zaterdag verstervingen ter ere van O.-L.-Vrouw; *Hoofdstuk 10: diverse regels*: betreffende de kledij, de ontspanning, scrupules, devoties, gebeden voor de overledenen, ziekte, persoonlijk bezit. Zie FRASSINETTI, G., *Brevi cenni sulla Pia Unione delle Figlie da Santa Maria Immacolata*, Nuova edizione, Poliglotta Vaticana, 1912, p. 6-7.

(14) FRASSINETTI, G., *Op. cit.*, p. 7.

(15) Het bewijs van het jaar van die verandering is opgetekend in de Cronistoria. In 1861 stierf don Pestarino's vader en liet hem eigendom na in Mornese in het gehucht *Borgoalto*. De kronieken verklaren '... don Pestarino wilde zichzelf losmaken van de druk en zich dichtbij de kerk installeren voor het welzijn van de mensen. In die tijd werden de Dochters van Maria Onbevlekt Nieuwe Ursulinen genoemd, terwijl Maria en Petronilla samengekomen waren om als kleermaaksters te werken...'. Zie: *Cronistoria*, Vol. I, p. 185.

(16) *Cronistoria*, Vol. I, p.96. Nadat don Frassinetti de regel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt veranderd had, veranderde ook de naam in *Godvruchtige Unie van de Dochters van Maria Onbevlekt onder de bescherming van de H. Ursula en de H. Angela Merici*.

devotie. Anderzijds ontwikkelde dit genootschap zich als een deel van de lekenbeweging die binnen de katholieke Kerk groeide tijdens een eeuw van intense klerikale overheersing. Angela Maccagno promootte eigentijds de zin voor eenheid en gelijkheid van de christelijke roeping tot heiligheid. De beweging was verankerd in de context van de ascese van de negentiende eeuw maar ze plaatste de mens niet buiten zijn gewone levenswijze, d.w.z. de persoon bleef deel uitmaken van de publieke en privé-kringen waarin die zich normaal bewoog zoals huis en werk. Een ontmoeting met God, de anderen en zichzelf vereiste niet dat de persoon zich uit de wereld terugtrok. Angela Maccagno voorzag dat dit niet-institutionele religieuze model 'zo mogelijk alle landen van de wereld kon omvatten'¹⁷. Haar idealen waren niet bekrompen of parochiaal, maar beoogden sociale en geografische grenzen te overschrijden. Het aannemen van een dergelijke levenswijze door Maria Mazzarello heeft ongetwijfeld haar creatieve en reflexieve mogelijkheden aangesproken die ten grondslag liggen aan haar spiritualiteit gebaseerd op beleving.

4. DE ONTWIKKELING VAN HET GODVRUCHTIG GENOOTSCHAP VAN DE DOCHTERS VAN MARIA ONBEVLEKT EN DE ROL VAN MARIA MAZZARELLO

Wanneer men de expansie van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt onderzoekt, springt de figuur van Maria Mazzarello in het oog. Zij was zeventien toen ze zich in 1854 bij de eerste stichting van het Genootschap voegde en de jongste van de groep was¹⁸. Op die leeftijd hielp Maria Mazzarello haar vader in de wijngaarden en haar moeder in huis bij het grootbrengen van haar zusters en broers. Van 1854 tot 1860 volgde Maria Mazzarello als lid van het Genootschap het hierboven gegeven programma. Het was in 1860 toen ze tyfus opliep, ernstig ziek werd en veel van haar fysieke kracht verloor, dat de situatie veranderde zowel voor haarzelf als voor het Godvruchtig Genootschap. Zij was niet meer in staat haar vader te helpen met het werk op de boerderij en ze vroeg zich af welke richting ze aan haar leven moest geven. Zij verlangde vurig haar werk voor de jongeren voort te zetten, wat een sleutelcomponent was van de constituties van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. En alhoewel ze geen formele opleiding had, waagde ze het toch om met een opvoedingswerk te starten¹⁹.

(17) *Cronistoria*, Vol. I, p. 321.

(18) MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, Vol. I, p. 4.

(19) Maria Mazzarello's inzet voor jongeren behoorde tot de kern van haar leven. Verschillende invloeden speelden hierbij een rol. Dat kwam voort uit haar relaties met haar jongere zussen en broers als oudste van het gezin; haar betrokkenheid bij het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt en als leidster van een religieuze congregatie die werkte voor het welzijn van de meest behoeftige meisjes. De artikelen zeven en acht van de regel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt stellen uitdrukkelijk dat de leden de verplichting hadden aandacht te schenken aan jonge meisjes en adolescenten. Art. 7 bepaalde: 'Op bijzondere wijze zullen zij [de Dochters van Maria Onbevlekt] jonge meisjes die door hun ouders verwaarloosd worden, bijstaan; ervoor zorgen dat zij de sacramenten ontvangen en christelijk godsdienstklassen volgen; meer nog, zij zullen die kinderen onderrichten naargelang van hun behoeften'. Art. 8 zegt: 'Zij zullen zich toewijden aan de oudere meisjes, hun een verlangen naar heiligheid en een godvruchtig leven inprenten.'

4.1 Maria Mazzarello's visie: een privé-activiteit op publiek terrein

De wet-Casati, gestemd in 1859, legde twee jaar basisonderwijs op voor meisjes en jongens en eiste van de plaatselijke gemeenschappen dat ze kosteloos openbaar onderwijs verschafften aan jongens en meisjes. Die wet werd niet strikt verplicht in heel Italië, maar de autoriteiten in Mornese hadden reeds voor 1859 plannen gemaakt om basisonderwijs te verstekken aan jongens en meisjes. In augustus 1858 benoemde de gemeenteraad van Mornese Angela Maccagno reeds tot eerste officiële onderwijzeres voor meisjes in Mornese.

Nadat ze in 1860 hersteld was van de tyfus stond voor Maria Mazzarello, dan drieëntwintig jaar, het traditionele levensmodel open. Men verwachtte dat ze zich zou terugtrekken in huis, een passende echtgenoot zou vinden en een teruggetrokken huiselijk leven zou leiden. Haar ouders waren hiervoor gewonnen. Maria Mazzarello volgde die weg niet.

Zij wist dat zij de meisjes geen formele opvoeding kon verstrekken vanwege haar sociale achtergrond. Maria Mazzarello besloot daarom vooral die meisjes samen te brengen die de vereiste twee jaar scholing voltooid hadden, of die, zoals zijzelf, te oud waren voor basisonderwijs²⁰. De leeftijdsgrens was ongeveer tien jaar en ouder. Op eigen initiatief en in overleg met haar beste vriendin Petronilla Mazzarello, betraden de twee vrouwen het terrein van de opvoeding. Maria en Petronilla braken met de regels en gewoonten toen zij bij een kleermaker het vak gingen leren in plaats van lessen te volgen bij een klermaakster. Die afwijking van aanvaardbare vrouwelijke rollen werd door dorpsgenoten met minachting bejegend²¹. Het was rond die tijd, (1861), dat het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt kennis maakte met de geest van Angela Merici.

Dat meisjes leerden naaien is geen innoverende verwezenlijking. Maar het is interessant dat Maria Mazzarello een privé-bezigheid overplaatste naar het publieke terrein. Er was in het dorp een klermaakster die in haar eigen huis werkte. Maria Mazzarello wilde echter in het dorp kamers huren, een atelier openen, de meisjes het vak leren en de kleren van daaruit verkopen. Met het oprichten van een professioneel naaiatelier bedong Maria Mazzarello dat haar klanten een rechtvaardige prijs betaalden aan haar leermeisjes. Zij leerde haar leerlingen een prijs te zetten op de goederen en gaf de meisjes richtlijnen om kleren te ontwerpen, kousen en pluimbedden te maken en zijdewormen te kweken om hun inkomen te vergroten.

Het inrichten van praktijklessen voor meisjes (ca. 1862-1863) was slechts een middel om een bepaald doel te bereiken. Maria Mazzarello's motieven waren van religieuze en morele aard, in overeenstemming met de opvoedkundige principes van de Katholieke Kerk. In de negentiende eeuw betekende de opvoeding van vrouwen vooral christelijke opvoeding. De gedrevenheid van Maria Mazzarello om een publiek karakter te geven aan

(20) CAVAGLIÀ, Piera, *Il carisma educativo di S. Maria Mazzarello*, in POSADA, Maria Esther, *Attuale perché vera: contributi su S. Maria Domenica Mazzarello*, Libreria Ateneo Salesiano, Roma, 1987, p. 123-176, p. 131.

(21) MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, Vol. I, p. 71-73.

een privé-bezigheid, was gebaseerd op de godsdienst en de moraal. De meeste biografen plaatsen Maria Mazzarello's conversatie met Petronilla in dat perspectief.

'Zodra we voldoende geleerd hebben om ons alleen te redden, kunnen wij vertrekken bij de kleermaker, een eigen kamer huren en enkele meisjes aannemen die willen leren naaien. Onze bedoeling zou zijn ze af te houden van het kwaad, ze flink te maken en vooral hun te leren God te kennen en lief te hebben. Wat wij verdienen zullen we samenbrengen voor ons eigen onderhoud en om onze families niet tot last te zijn. Daarenboven zullen wij heel ons leven kunnen wijden aan het heil van de zielen'²².

Die verklaring wijst op een breuk met de klassieke sociale normen en traditionele rollen in landelijke gebieden. In de agrarische maatschappij werden de vrouwen onafhankelijk van hun families wanneer ze huwden of intraden in een religieuze congregatie. Als ongehuwde vrouw was Maria Mazzarello van plan onafhankelijk te zijn van haar familie door haar eigen brood te verdienen en anderen te onderwijzen.

Stilaan voegden andere jonge vrouwen zich bij Maria Mazzarello en Petronilla en ontstond er een kleine gemeenschap. Niet alleen huurden die vrouwen kamers om een atelier te openen en de jonge meisjes een vak aan te leren, maar zij huurden nog andere ruimtes om onderdak te kunnen geven aan gezinnen in nood. De eerste internen, zes tot veertien jaar oud, waren wezen of kwamen uit gezinnen in crisis (alcoholisme, financiële problemen, verwaarlozing)²³.

4.2 Maria Mazzarello's handelen: de aanvaarde grenzen verleggen

De ontwikkeling van de educatieve en sociale initiatieven van Maria Mazzarello zorgde voor spanningen onder de leden van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. De jongeren kozen partij voor Maria Mazzarello en Petronilla, de ouderen hadden klachten. De grieven van die laatste groep berustten op het feit dat de twee vrouwen volgens hen de regel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt niet volgden. Vermits ze beiden hun thuis en hun familie hadden, was er geen reden voor hen om samen te leven in een soort gemeenschap. De regel van het Genootschap drong er op aan dat de leden in hun eigen thuis zouden wonen tenzij er een plausibele reden was om het niet te doen²⁴. Er was weinig anders waarvan men Maria Mazzarello en Petronilla kon beschuldigen vermits '... zowel Maria Mazzarello als Petronilla trouw waren aan de conferenties en de diensten en al wat er gebeurde met Angela Maccagno deelden.'²⁵

(22) MACCONO, F., *Op. Cit.*, Vol. I, p. 92.

(23) MACCONO, F., *Op. Cit.*, Vol. I, p. 75-76.

(24) Toen in 1863 internaatsfaciliteiten aangeboden werden aan noodlijdende families, meldde Petronilla zich vrijwillig aan om 's nachts bij de kinderen te blijven. Af en toe bleef Maria Mazzarello bij Petronilla. Vermits de gezondheid van Maria Mazzarello niet sterk was en haar ouders insisterden dat zij thuis zou helpen waar dit mogelijk was, verliet Maria Mazzarello haar familieverblijf niet voor 1867.

(25) *Cronistoria*, Vol. I, p. 130.

Don Pestarino bleef zijn toestemming verlenen aan Maria Mazzarello's educatief project maar de ontevredenheid onder de leden van het Godvruchtig Genootschap duurde voort. Men voorzag dat de verkiezingen voor de overste van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt einde 1863 niet in het voordeel van Angela Maccagno zouden verlopen maar dat Maria Mazzarello, een van de jongste leden van de groep, veel stemmen zou krijgen. Don Pestarino, die op de hoogte was van de onenigheid onder de leden kwam tussenbeide en benoemde Angela Maccagno tot directrice voor nog een jaar. Maria Mazzarello was op de hoogte van de onenigheid onder de leden betreffende haar en Angela. Zij was tevreden dat Angela Maccagno directrice bleef²⁶. Halfweg 1864 was het Genootschap nog altijd verdeeld. Don Pestarino kwam opnieuw tussenbeide en vroeg Maria Mazzarello haar apostolaat voor een tijdje op te geven. Zij keerde terug naar de Valponasca, een boerderij, gehuurd door de familie Mazzarello, op drie kwartier stappen van Mornese. Tijdens Maria Mazzarello's afwezigheid zag don Pestarino hoezeer de meisjes haar misten en hoorde hij de ouders persoonlijk spreken over het goede dat zij en haar gezellinnen deden voor hun kinderen. Na iets meer dan een maand was Maria Mazzarello opnieuw bij de meisjes.

In 1867 verliet Maria Mazzarello definitief het ouderlijk huis en nam haar intrek in de nieuwbouw die opgericht was voor de Dochters in de nabijheid van de parochiekerk, Casa Immacolata genoemd²⁷. Het was voor het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt gebouwd op kosten van don Pestarino. Ook sommige leden van het Genootschap als Teresa Pampuro en Angela Maccagno hadden aanzienlijke bedragen gegeven. Opnieuw ontstond er beroering in het Genootschap. Deze keer waren de leden die nog thuis woonden ontevreden omdat Maria Mazzarello met drie van haar gezellinnen en drie internen in Casa Immacolata hun intrek namen, terwijl het huis was gebouwd als centrum voor allen die bij het Godvruchtig Genootschap in Mornese aangesloten waren. Wat olie op het vuur goot, was dat Maria Mazzarello verkozen werd tot hoofd van de residerende groep met unanieme goedkeuring, niet alleen van haar gezellinnen, maar ook van de internen en de externen²⁸. Zonder zich te laten weerhouden door het voortdurende belangenconflict binnen het Godvruchtig Genootschap zette Maria Mazzarello haar werk bij de jeugd en haar lidmaatschap in het Genootschap voort.

(26) *Cronistoria*, Vol. I, p. 133.

(27) Wanneer de *Cronistoria* het heeft over de gebeurtenissen vanaf 1864 gebruiken ze onderling verwisselbaar de termen *Nieuwe Ursulinen* en *Dochters* om te verwijzen naar al de leden van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. Vanaf 1867 duiken twee onderscheiden groepen op: de *Nieuwe Ursulinen*, degenen die de regel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt volgen en thuis wonen en de *Dochters*, degenen die de regel volgen en een specifieke vorm van gemeenschapsleven hebben. Maria Mazzarello en Petronilla worden altijd aangeduid als *Dochters*.

(28) *Cronistoria*, Vol. I, p. 182-201.

4.3 De rol van Don Bosco in Maria Mazzarello's leven

Het eerste bezoek van Don Bosco aan Mornese gebeurde op uitnodiging van don Pestarino in 1864²⁹. Tussen de andere afspraken die voorzien waren tijdens zijn bezoek introduceerde don Pestarino Don Bosco bij het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. Don Bosco kreeg speciale belangstelling voor de groep die geleid werd door Maria Mazzarello en haar vriendin Petronilla. Hij apprecieerde wat hij daar zag, d.w.z. Maria Mazzarello's inzet voor de opvoeding van de meisjes die het meest gevaar liepen. Van tijd tot tijd, bij zijn bezoeken aan Mornese, kwam Don Bosco in contact met al de leden van het Godvruchtig Genootschap, gaf hij conferenties en/of hoorde hij biecht³⁰.

Mornese zou een belangenconflict meemaken tussen Don Bosco en de regionale kerkelijke autoriteiten, dat een rol zou spelen bij het oprichten van een nieuwe religieuze gemeenschap voor vrouwen. Tijdens bovengenoemd bezoek in 1864 werd aangekondigd dat met don Pestarino's financiële hulp in Mornese een school met internaat voor jongens met salesiaans personeel zou gebouwd worden. Op het moment dat de constructie van het gebouw in 1867 bijna klaar was kreeg Don Bosco het nieuws dat de curie van het bisdom Acqui formeel de voltooiing van het in opbouw zijnde opvoedingsinstituut weigerde. Het vrijgegeven officiële document verklaarde dat er in de buurt reeds voldoende scholen voor jongens waren. Maar de echte reden was dat het initiatief van Don Bosco en don Pestarino werd beschouwd als een bedreiging voor het reeds bestaande diocesane seminarie. De diocesane administrators van Acqui vreesden dat de jongens die verlangden priester te worden zich bij Don Bosco's congregatie zouden vervoegen en niet bij de plaatselijke diocesane clerus. Don Bosco's nieuwe plan was de school voor jongens te veranderen in een school voor meisjes en in functie daarvan een vrouwencongregatie te stichten die zou voorzien in de noden van die school en in de toekomst andere opvoedingsinstellingen te openen voor het welzijn van de meisjes die gevaar liepen³¹.

(29) Don Pestarino sloot zich aan bij de Salesiaanse Sociëteit ca. 1862. Hij woonde nooit in een religieuze salesiaanse gemeenschap maar bleef tot aan zijn dood assisterend pastoor van Mornese.

(30) *Cronistoria*, Vol. I, p. 145, 200, 226, 299.

(31) Maria Esther Posada onderzocht het leven en werk van drie vrouwen die rechtstreeks of onrechtstreeks door Don Bosco in aanmerking genomen werden voor het stichten van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen. De eerste was Marie Louise Angélique Clarac, een Frans lid van het Orde van Vincentius. M.L. Clarac stichtte de *suore della carità di S. Maria* [Zusters van Liefde van de allerheiligste Maria]. M.L. Clarac kwam naar Turijn in het begin van de jaren 1850. Na een tijdje consulteerde ze Don Bosco om haar werk voor meisjes met een lager socio-economische achtergrond uit te breiden. Don Bosco stuurde priesters om M.L. Clarac te helpen. In 1865 richtte zij een instituut op voor meisjes dichtbij Don Bosco's werk in Valdocco. Het is rond die tijd dat Don Bosco er ook aan dacht een congregatie voor vrouwen te stichten ten voordele van de opvoeding van meisjes van de arbeidersklasse. Er werden in 1871 verdere contacten gelegd tussen beiden, maar er is geen verder bewijs voor de bewering dat Don Bosco M.L. Clarac werkelijk benaderde om bij een stichting betrokken te zijn.

De tweede vrouw is Benedetta Savio. Zij was bekend in de regio van Castelnuovo d'Asti als directrice van een kleuterschool, een werk dat ze gedurende bijna vijftig jaar deed. Don Giuseppe Cafasso, Don Bosco's biechtvader kende B. Savio goed. Rond 1862 werden twee salesiaanse priesters naar haar gestuurd om haar ertoe te bewegen haar werk naar Turijn te verplaatsen. De verhuis vond nooit plaats. M.E. Posada meent dat Don Bosco werkelijk contacten legde met B. Savio betreffende haar

Deze bijsturing van de plannen stuitte op lokale oppositie die zelfs uitliep op vijandigheid tegenover Don Bosco, don Pestarino en Maria Mazzarello. Conform de tijdgeest verkoos de overgrote meerderheid van de mensen een school voor jongens te steunen en niet voor meisjes. Maria Mazzarello trotseerde de storm van kritiek en protest en opteerde ervoor met Don Bosco samen te werken op het gebied van de opvoeding. Met Don Bosco werd zij medestichteres van de nieuwe congregatie. Sommige Nieuwe Ursulinen waren Maria Mazzarello's trouw aan Don Bosco niet gunstig gezind³². Maria Mazzarello en haar gezellinnen lieten zich door die weerstand niet weerhouden en betrokken in mei 1872 het onvoltooide gebouw. Er werden algemene vakken toegevoegd aan de beroepsopleiding en de school werd wettelijk goedgekeurd door de onderwijsautoriteiten in december 1873 als een school met internaat voor meisjes³³.

Er zijn geen documenten die spreken van specifieke ontmoetingen tussen Don Bosco en Maria Mazzarello voor de stichting van de nieuwe congregatie. Alle opgetekende ontmoetingen tussen beiden vonden plaats na de stichting. Don Bosco verkoos aanvankelijk te onderhandelen via don Pestarino. Het is opvallend hoe Don Bosco zijn intentie om een vrouwencongregatie te stichten aan zijn salesiaanse priesters en broeders tot voor april 1871 verzwieg, behalve aan zijn intiemste medewerkers. Hoewel don Pestarino sinds 1862 geregeld in contact geweest is met Don Bosco, was het slechts in juli 1871 dat hij ingelicht werd over Don Bosco's opzet. In een onuitgegeven manuscript beschrijft don Pestarino zijn ontmoeting met Don Bosco in juli 1871 als volgt:

Hij [Don Bosco] legde dan zijn verlangen uit om zich bezig te houden met de christelijke opvoeding van arme meisjes. Mornese, met zijn gezonde lucht en religieuze sfeer, was de geschiktste plaats die hij kende voor dat doel. Het zou gemakkelijk zijn onder de leden van het Genootschap diegenen te kiezen die de roeping en de neiging hadden om een gemeenschappelijk leven te leiden afgezonderd van de wereld. Met degenen die reeds een idee hadden van het religieuze leven en een geest van godsvrucht, zouden ze gemakkelijk het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen kunnen beginnen... het Instituut zou zich bekommeren om meisjes van elke leeftijd³⁴.

Reeds in 1869 had Don Bosco aan don Pestarino een aantekenboekje gegeven met daarin een dagindeling voor Maria Mazzarello en haar groep. In essentie kwam het overeen met de regels van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria

bereidwilligheid om een religieus instituut voor vrouwen te stichten.

De derde vrouw is Maria Domenica Mazzarello die medestichteres zou worden van de nieuwe vrouwencongregatie.

Zie: POSADA, M.E., *Alle origine di una scelta: Don Bosco fondatore di un istituto religioso femminile*, in GIANNATELL, R., (Ed.), *Pensiero e prassi di Don Bosco nel 1a. centenario della morte (31 gennaio 1888-1988)*, Libreria Ateneo Salesiano, Roma, 1988, p. 151-169.

(32) *Cronistoria*, Vol. I, p. 275.

(33) CAVAGLIÀ, Piera, *Il carisma educativo di S. Maria Mazzarello*, in POSADA, Maria Esther, *Attuale perché vera: contributi su S. Maria Domenica Mazzarello*, Libreria Ateneo, Salesiano, Roma, 1987, p. 123-176, p. 161.

(34) MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, Vol. I, p. 140.

Onbevlekt, behalve dat hij de nadruk legde op het gemeenschapsleven in plaats van thuis te blijven wonen³⁵.

In 1871 gaf Don Bosco aan don Pestarino een met de hand geschreven klad met de eerste Constituties van de Dochters van Maria Hulp der Christenen met de vraag ze ter inzage te geven aan de vrouwen van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt. Al de leden kregen de tijd om de inhoud ervan te assimileren en te bevestigen of zij wilden deelnemen aan Don Bosco's voorstel. Uiteindelijk werden enkele regels door de vrouwen gewijzigd. Veel van de opgestelde dagelijkse routine kwam overeen met de bestaande structuur die door Maria Mazzarello en haar werk op het gebied van de opvoeding gecreëerd was.

Op het einde van 1871 deed Don Bosco aan een groep leidende figuren van Mornese mee dat de voorziene jongensschool zou veranderen in een meisjesschool.

Op 29 januari 1872 riep don Pestarino alle zeventwintig leden van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt samen, zowel degenen die thuis woonden als diegenen die met Maria Mazzarello in gemeenschap werkten. Hij zette Don Bosco's plan gedetailleerd uiteen. Er werden verkiezingen gehouden waarbij de eerste raad verkozen werd van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen. Maria Mazzarello werd tot overste van de nieuwe religieuze groep verkozen met tweeëntwintig van de zeventwintig stemmen en Angela Maccagno werd verkozen tot overste van De Nieuwe Ursulinnen³⁶.

(35) Het manuscript bevatte de volgende schets: bijwonen van de dagelijkse mis in de parochiekerk, vergezeld van persoonlijk gebed dat niet langer dan een half uur mocht duren. In het atelier moest het werk verdeeld worden met aangepaste richtlijnen. De maaltijden moesten genomen worden op vaste uren met recreatieperiodes. In de namiddag moest tijd gereserveerd worden voor godvruchtige lezing en gebed zonder het werk te onderbreken. Het avondgebed moest samen met de mensen van het dorp gezegd worden in de kerk. Andere aanbevelingen omvatten: leven in Gods aanwezigheid de dag door, schietgebeden, het ontwikkelen van een aangenaam karakter, van constante aanwezigheid onder de jeugd door hen te betrekken bij diverse activiteiten en ze te trainen in een geest van godsvrucht aangepast aan hun leeftijd (MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, I, p.137).

(36) De *Cronistoria* vermelden het volgende betreffende Angela Maccagno's reacties op Maria Mazzarello's nieuwe weg met de stichting van het Instituut samen met Don Bosco. 'Alhoewel Angela nog treurig was om het 'uitzwermen van haar bietjes' met Main [Maria Mazzarello's bijnaam], handhaafde ze haar gewone hartelijke betrekkingen met ieder van hen. Zijzelf bleek niet bereid haar eigen ideaal met haar Nieuwe Ursulinen op te geven' (*Cronistoria*, Vol. I, p. 293). Angela Maccagno's voortdurende bezorgdheid voor de nieuwe Ursulinen blijkt duidelijk uit een nieuwe regel die ze in 1872 voorstelde. Daarin vormde zij een plan om het nieuwe Instituut te integreren in het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt, beide onder de bescherming van Don Bosco. De nieuwe editie van de regel bleef trouw aan de seculiere structuur van haar originele idee dat in het begin van de jaren 1850 gepromulgeerd werd: vrouwen te vormen '... alleen bedacht op hun eigen heiliging door met al hun kracht samen te werken om goed te doen aan de naaste; thuis te wonen of op de werkplaats; te werken voor de opvoeding van jonge vrouwen en andere professionele bekwaamheden te verwerven; samen te komen voor wekelijkse spirituele ontmoetingen; bepaalde plichten te vervullen en bepaalde hoedanigheden te verwerven. Op twee punten verschilt de regel van haar originele idee: het insluiten van een traditionele vorm van religieus leven en een nieuwe stijl om het bestuur te structureren. Het eerste verschilpunt werd als volgt uitgedrukt: 'Het zal als een plicht beschouwd worden te streven naar een groter aantal zusters die de regel reeds naleven die hun gegeven werd door de Eerwaarde Directeur Generaal [Don Bosco]. Die zusters zullen ook onder de leiding staan van de eerwaarde Plaatselijke Directeur en de Generaal Overste. Zij moeten ook bereid zijn te gaan naar om het even welke plaats de Overste hen zal zenden' (*Cronistoria*, Vol. I, p. 355). De zusters zouden niet de regel volgen van de Nieuwe Ursulinnen maar die in 1871 door Don Bosco gegeven. De leidster van de congregatie zou in het voorstel van

5. WELK BEELD VAN MARIA MAZZARELLO KOMT NAAR VOREN?

De stichting van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt, zijn ontwikkeling en de rol van Maria Mazzarello daarin is van cruciaal belang voor het begrijpen van de kernelementen van haar spiritualiteit. De betekenis van het Godvruchtig Genootschap is historisch gezien onderschat. Deze ontwikkeling illustreert dat vrouwen in het Italië van de negentiende eeuw zich op actieve wijze organiseerden en individueel of samen initiatieven namen met een bepaalde graad van autonomie en creativiteit. Verdere studie zou de vertekende vergelijking tussen de figuren van Maria Mazzarello en Don Bosco kunnen bijsturen. Vanuit het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt volgde Maria Mazzarello bijna twintig (1854-1872) jaar een levenswijze die een invloed had op de manier waarop zij God, zichzelf, de anderen en de wereld beschouwde. Don Bosco kwam voor het eerst binnen in Maria Mazzarello's wereld nadat ze reeds tien jaar in dat genootschap was. Maria Mazzarello was toen reeds zeventwintig. Haar spiritualiteit was stevig gestoeld op de regel en het leven van het Godvruchtig Genootschap, het huiselijke en socio-culturele leven in Mornese en de literatuur die ze sinds haar kinderjaren las. Het was het persoonlijke engagement van Maria Mazzarello en Petronilla dat Don Bosco aansprak. Don Bosco's bijdrage aan Maria Mazzarello's spiritualiteit is belangrijk, maar mag de invloed van de spiritualiteit van het Godvruchtig Genootschap op haar niet overschaduwen.

Betekenisvol in verband met Maria Mazzarello en Don Bosco is de verklaring van F. Maccono dat Maria Mazzarello's werk onder de jeugd '...officiële goedkeuring' verkreeg zodra Don Bosco de eerste regel van de nieuwe congregatie opgesteld had. Hoewel hij erkende dat Maria Mazzarello en Petronilla reeds voor hun ontmoeting met Don Bosco uitvoerden wat er in de regel stond, geeft F. Maccono alle gezag aan Don Bosco. Hij verklaart:

Angela Maccagno zowel het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt als het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen besturen. Met betrekking tot het bestuur stelde A. Maccagno één centraal moederhuis voor in Mornese voor al de *Nieuwe Ursulinen* om het even waar in Italië. Aan het hoofd zou voor een periode van drie jaar een verantwoordelijke staan, samen met haar raad en een algemeen directeur [salesiaans priester] als '... animator van het Instituut' (*Cronistoria*, Vol. I, p. 358) met plaatselijke directeurs [priesters] benoemd voor elk Genootschap. Ieder bisdom zou een verantwoordelijke hebben die de band zou vormen met de verantwoordelijke van een plaatselijk Genootschap (*Cronistoria*, Vol. I, p. 356). De leden werden gekozen om een tijd in het Moederhuis te verblijven om hun begrip van de geest van de regel te verdiepen en dan naar hun plaatselijk genootschap terug te keren. Angela Maccagno noemde de nieuwe regel *Regel van het Moederhuis van de Dochters van het Instituut van de H. Angela Merici, Dochters van Maria Onbevlekt en Hulp van de Christenen*. Ergens in 1872 stelde Angela Maccagno de idee voor aan Don Bosco met de bedoeling dat hij en zijn opvolgers de Directeur Generaal zouden worden (*Cronistoria*, Vol. I, p. 294, 356). Vermits Angela Maccagno de sterke nadruk bleef leggen op het seculiere karakter van haar regel, weigerde Don Bosco haar voorstel te aanvaarden daar hij het institutionele model verkoos voor diegenen die de volmaaktheid betrachtten (*Cronistoria*, Vol. I, p. 294).

Dat alles [uurrooster van de dag, opvoedkundige doelstellingen] waren dingen die de Dochters, in het bijzonder Maria en Petronilla, reeds deden. Nu echter kreeg hun werk een officiële goedkeuring [Don Bosco's geschreven regel]³⁷.

Bij F. Maccono vinden we dus geen erkenning van de wel omschreven regel van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt die de basis vormde van de spiritualiteit van een bepaalde groep vrouwen in Mornese.

BESLUIT

De typisch 19de-eeuwse klerikale invloeden zijn merkbaar bij de stichting van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt en zijn verdere ontwikkeling. Er mochten geen initiatieven genomen worden zonder instemming van de clerus. Angela Maccagno verkreeg de goedkeuring van don Frassinetti en de officiële toelating van de bisschop. Don Pestarino kwam tussenbeide in de strijd tussen Angela Maccagno en Maria Mazzarello om het leiderschap van het Godvruchtig Genootschap. Don Bosco schreef de Constituties van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen zonder samenspraak met Maria Mazzarello. Toch beheersten de klerikale interventies niet helemaal de gebeurtenissen in Mornese rond Maria Mazzarello's leven en de vorming van haar spiritualiteit. Don Pestarino liet vrouwen naar hun mogelijkheden en intuïties wel degelijk initiatieven nemen. Hij was het eens met Angela Maccagno om het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt op te richten en hij moedigde haar aan in haar studies. Hij liet Maria Mazzarello een beroepsopleiding voor meisjes beginnen, ook al was dit niet zonder risico's. Don Frassinetti erkende dat het Angela Maccagno was, en niet hijzelf, die het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt stichtte, ook al geloven niet alle bronnen dit³⁸. Het was don Frassinetti, niet A. Maccagno, die volhield dat de aanwezigheid van de priester niet strikt noodzakelijk was voor het functioneren van het Genootschap. Don Bosco gaf de regel aan de eerste leden van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen ter beoordeling vóór zij in werking treden. De gehoorzaamheid, een uiterst belangrijke deugd die men als loyaal lid van de Kerk moest beoefenen tegen het overheersende antiklerikalisme en liberalisme, viel niet samen met een totale overheersing van mannen op vrouwen. In het Godvruchtig Genootschap werd gehoorzaamheid geboden niet alleen aan de biechtvader maar ook aan de 'spirituele zuster' als directrice van het Genootschap. Binnen die context ondervond Maria Mazzarello zowel de dwang van een patriarchale structuur als de mogelijkheid om als vrouw binnen dat kader met durf en moed te manoeuvreren.

(37) MACCONO, F., *Saint Mary D. Mazzarello: Co-foundress and First Superior of the Daughters of Mary Help of Christians*, 2nd ed., 1980, vol. I, p. 137

(38) POSADA, Maria Esther, *Giuseppe Frassinetti e Maria D. Mazzarello. Rapporto storico-spirituale*, LAS, Roma, 1986, p. 48-56.

Vanuit een eigentijds standpunt is het interessant op te merken dat het verhaal van de stichting van het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt door Angela Maccagno veel te zeggen heeft over de rol en de status van vrouwen in de Kerk van vandaag. Dit geheim genootschap werd gesticht als tegengif voor de '...boosdoeners in de wereld die het kwade propageren door geheime genootschappen'. In een tijdperk van stoer antiklerikalisme, liberalisme en nationalisme was er weinig ruimte voor dialoog en compromis tussen de wereld van de mannen en die van de vrouwen. Ondanks het bovengenoemde creëerde Angela Maccagno een weg voor vrouwen om zich binnen de grenzen van een patriarchale Kerk en maatschappij met een zekere flexibiliteit en gelijkheid te bewegen. Alhoewel Angela Maccagno's beweging niet moet getoetst worden aan opvattingen in verband met hedendaagse spiritualiteit, was ze een voorloper van de idee dat spiritualiteit niet mag gescheiden worden van de contextuele politieke krachten van om het even welk tijdperk. Haar regel verdedigde dat iedereen gelijk was '... in het oog van Christus.' Er was geen sociaal klassenverschil voor het lidmaatschap. Bij de wekelijkse vergaderingen van het Godvruchtig Genootschap waren het de vrouwen zelf die hun eigen dagorde organiseerden. Zij discussieerden over geestelijke lectuur in afwezigheid van de mannelijke clerus, kwamen op voor een gedeelde visie maar accepteerden verschil tussen initiatieven. Niet iedereen was het totaal eens met elke individuele keuze, maar dit hoefde ook niet. Maria Mazzarello's activiteiten in verband met de hulp aan jonge meisjes is hiervan een illustratie. Zij nam risico's en overschreed daarbij vastgestelde grenzen. Zonder haar weg als alleen zaligmakend te propageren accepteerde zij dat anderen hun weg bleven volgen.

De inzet van Angela Maccagno en Maria Mazzarello voor het Godvruchtig Genootschap van de Dochters van Maria Onbevlekt getuigde zowel van autonomie als van wederzijdse afhankelijkheid. In eerste instantie streefden Angela Maccagno en Maria Mazzarello hun eigen objectieven na, wat assertiviteit, creativiteit, besluitvorming, het nemen van risico's, oplossing van problemen en het aanvaarden van verschillen, impliceerde. In tweede instantie vertrouwden ze op elkaar en op anderen (leden van het Genootschap, de mannelijke clerus, de ouders, de jongeren) voor steun, kritische reflectie en uitdagingen. Dit artikel is geen pleidooi dat vrouwen die binnen een patriarchale structuur leven, zich zouden gaan afzetten tegen mannen. Maria Mazzarello en Angela Maccagno promootten de inclusiviteit, waarbij vrouwen onder elkaar, evenzeer als met mannen, wegen kunnen volgen en structuren opzetten die eerder levengenevend dan onderdrukkend zijn. Maria Mazzarello en Angela Maccagno waren allebei bereid te breken met de conventies betreffende *gender* verschillen. Angela Maccagno nodigde de vrouwen uit om spirituele zuurdeeg te zijn in een wereld van mannen, als dat nodig bleek. Maria Mazzarello veranderde de sociale conventie en plaatste een vrouwelijke praktijk die privé is in de publieke arena.

In tegenspraak met vroeger wetenschappelijk onderzoek over de figuur van Maria Mazzarello, blijken er belangrijke argumenten te zijn die er voor pleiten dat Maria Mazzarello vanuit haar eigen persoonlijkheid de werkelijkheid benaderde. De vaak terugkerende bewering dat Maria Mazzarello's spiritualiteit uitsluitend het product van anderen is, ontzegt haar de bekwaamheid een bewuste keuze te maken om haar eigen originele bijdrage te leveren aan de maatschappij en aan haar engagement als religieuze.